

Mindetale

over

det kongelige danske Videnskabernes Selskabs

PRÆSES

Hans Excellence Geheimestatsminister

Herr **Ernst Heinrich**
Greve af **Schimmelmann**,

Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrogen og Dannebrogsmænd,
Herre til Grevskabet Lindenberg, o. s. v.,

holden

i Selskabets Møde

den 14de Juli 1831,

af

dets Secretair

H. C. Ø r s t e d.

Kjöbenhavn.

Trykt i det Poppske Bogtrykkerie.

1846

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

Det er en eiendommelig Art af veemodig Følelse, der gennemtrænger Sjelen, naar vi dvæle ved Mindet af en nylig hedengangen ypperlig Mand, der har tilbagelagt en lang jordisk Bane, hvori han har havt Tid til at udvikle og anvende — om man saa tør sige — udtømme alle sine Kræfter. Det er ikke her denne bittre Smerte, der overvælder os ved Tabet af den høit begavede Yngling eller den modne, kraftfulde Mand, naar store Forventninger eller velbegrundede Forhaabninger pludseligen sees tilintetgjorte for Fædrelandet, og det korte Liv foresvæver os som et afbrudt Kunstværk, der stedse skal savne Fuldendelsen herne- den. Nei, naar den Hedengangne, efter at Livets høieste sandsynlige Maal er naaet, hædret og mæt af Dage gaaer over til en høiere Tilværelse, da tie de hæftige Lidenskaber; Følelserne ere, som hos Oldin-

gen, stille, milde, venlige, skjönt derfor ikke mindre dybe eller hjertelige. Vi sammenfatte, ligesom i et Overblik, et skjönt Menneskeliv, med alle dets ædle Bestræbelser. Med Veemod lære vi Beskedenhed af de mange Tilfælde, hvor de ikke vandt fuld Modenhed for Verden; men opfyldte med Tröst og Tillid betragte vi de Menneskeheden vigtige Foretagender, hvortil en ædel Aand lykkelig har medvirket.

Den ophöiede Olding, til hvis Minde jeg her, ifölge en mig lige dyrebar og hæderfuld Embedspligt skal tale, tilbagelagde et Liv, der giver fuld Anledning til denne Art af Betragtninger. Vor ædle *Ernst Heinrich* Greve af *Schimmelmann* med sin af Naturen saa rigt begavede, ved stedse fortsatte Studier og en vidt udbredt Verdenserfaring saa mangesidig uddannede Aand, der saa levende omfattede ethvert Menneskeheds Anliggende, vilde allerede derved være en mærkværdig Mand, om han end ikke havde staaet paa saa höit et Sted i Staten. Hvor meget mere maa da ikke hans Liv være os mærkværdigt, da han med disse Egenskaber virkede i hen-

ved 60 Aar i devigtigste-Statsembeder, i 47 Aar som Minister, og i 43 Aar som Statsminister og Medlem af sin Konges høieste Raad.

Som en Følge af den høie Agtelse, han havde erhvervet sig hos alle Venner af Indsigt og Videnskab, beklædte han i Trediedelen af et Aarhundrede Forsædet i dette Kongelige Videnskabernes Selskab.

Jeg maatte komme til at overskride en Tales Grændser, om jeg vilde forsøge at give en fuldstændig Skildring af hans Liv og Virksomhed. Det synes mere passende, at jeg her især henvender Tanken paa den høie Aandsdannelse, der udmærkede ham, og den Kjerlighed til Videnskaber og Kunster, der gjennemtrængte hans hele Væsen. Selv fra dette Synspunkt vil jeg føres til, ogsaa at omtale ham som Statsmand, men uden at man i denne Henseende vil fordre den udtømmende Fremstilling, der saa langt vilde overstige mine Kræfter. Af mine høie og høit ærede Tilhørere udbeder jeg mig den Overbærelse, de ikke pleie at nægte den velmeente Bestræbelse.

Grev *Schimmelmann* var fød 1747, alt-saa i Midten af det 18de Aarhundrede. Hans Dannelse faldt saaledes i en Tidsalder, da Oplysningen vandt saa mange hæderfulde Seire over gammelt Mørke. De nu saa ofte gjentagne Fordømmelsesdomme skulle ikke afskrække os fra, at give hiin Tid den fortjente Roes. Lykkelig bekjæmpede den mange Menneskeheden vanærende Fordomme og megen fordærvelig Overtro. Vel sandt, at Iveren for Oplysningen henrev Mange til at forkaste store Sandheder, hvis Grund og Natur de ikke fattede: ja det bör end ikke nægtes, at denne Udartning vandt Herredømme over saa Mange, at den ikke maa oversees i Bedømmelsen af hiin Tidsalder; men kun den groveste Eensidighed bedømmer de store Bestræbelser udelukkende efter de Udskeielser, hvortil de ofte have ledet. Hvor utilgivelig finde vi ikke deres Fremfærd, som i Bestræbelserne for at fremme Religionens Sag ene fæste Øiet paa det Aandstyrannie, Mange deri have yttret, eller det Hyklerie, hvortil endnu Flere derved have ladet sig tvinge: Men er det vel retfær-

digere eller fornuftigere, naar man forestiller Bestræbelsen for at hævde Fornuftens Herredømme mod Fordom og Overtro, som om den ene havde bestaaet i det Overmod, hvortil Mange, og den Vantro, hvortil endnu Flere derved havde ladet sig forlede! Nei, Midten af det attende Aarhundrede var en herlig Tidsalder, i den stedse mere opvaagnende Menneskeheds Fornuftudvikling. Selvtænk- somhed blev mere og mere almindelig, og udbredte Lys over mange af Livets forhen tankelöseste Forretninger. I Betragtningen af de dannende Kunster lagde den Grunden til en ny Tænkemaade. I Poesien blev Spiren lagt til den Blomstertid, Aarhundredets Sluining beundrede. Alle Videnskaber begyndte en friere Flugt. Agtelse for Menneskeheden i hver enkelt Person, og uegennyttig Bestræbelse for at hævde ogsaa de Ringeres Rettigheder, blev fra nu af mere og mere en Bestanddeel af den Dannelse, Tidsalderens Oplysning medførte. I denne Tidsalder var det da, at *Schimmelmans* Aand tog sin Retning. Denne Retning var vist nok begrundet i

hans eget Væsen; men at Tidsalderen begunstige den, tør man baade antage, efter dens Aand i Almindelighed, og efter den Lighed i Tænkemaade, man har iagttaget hos flere ypperlige Mænd, hvis Ungdom faldt i dette Tidsrum. En vis høi Tillid til det Velgjørende i Oplysningens Udbredelse, en Glæde ved at omgaaes med Videnskabernes og Kunsternes Dyrkere, og i deres Omgang dobbelt at nyde deres Værker, et varmt Ønske at hæve de lavere Klasser op til en mere menneskeværdig Tilstand, synes mig at have udmærket disse Mænd; men sjelden fandtes vel denne Characteer saa reen, saa uhildet af al Forfængelighed, som hos *Schimmelmann*.

Grev *Schimmelmann* opdroges i Overflödighedens Skjöd, som tilkommende Eier af anseelige Rigdomme, Frugten af hans Faders overordentlige Talenter og heldige Planer; men langt fra herved at lade sig henydse i Uvirksomhed, som saa let under slige Omstændigheder skeer, benyttede han sig heldigt af den større Adgang, Lykkens Gunst aabnede ham til nye Kundskabskilder. Om de nærmere Om-

stændigheder i hans Dannelseshistorie var det vist nok ønskeligt, at nöiagtigere Efterretninger vare komne til os; men det er allerede höist betegnende, at vi kunne nævne *Andreas Peter Bernstorff* og *Leopold Stolberg* som hans Ungdomsvenner. Med den förste fulgte han siden, som lige tænkende Ven, Haand i Haand paa den politiske Bane; den sidste blev snart ved Frastand og Forretninger skilt fra ham, og senere endnu fjernet mere fra ham, ved en forandret saavel politisk som religiös Troesbekjendelse, uden at dog derfor den gamle Venskabsfölelse udslettedes. Med *Klopstok*, som i övrigt allerede var rykket længere frem paa Livets Bane, stod han i det hjerteligste Venskab. Ligeledes levede han i den venskabeligste Omgang med *Gerstenberg* og *Claudius*, disse saa rigt begavede Aander. *Schimmelmann* var ogsaa selv Digter, fuld af Aand og ædle Tanker, men hans Beskedenhed unddrog hans Forsög Offentligheden.

Den Dannelse, han havde erhvervet sig her hjemme, stræbte han ved Reiser at udvide. Han besøgte de vigtigste oplyste

Lande, og kunde med sine Anlæg ikke forfeile de Fordele, der lade sig drage af denne rige Erfaringskole. De meest glimrende anbefalinger maatte aabne ham Indgang, baade i de fornemste Cirkler og til de ved Aandsgaver meest udmærkede Mænd, men ofte var hans næsten jomfruelige Beskedenhed nær ved at beröve ham Nyttens af denne lette Adgang; imidlertid gjordes dette snart godt igjen, ved de aandrige Bemærkninger, der saa rigeligt smykkede hans Tale, naar han först var kommen til at deeltage i Underholdningen. Den beskedne Yngling overraskede tit i den store Verden, ved denne Modsætning mellem den meest usædvanlige Blyhed, der saa let forleder Menneskene til ingen Evner at vente, og den ligesaa usædvanlige rige og höit uddannede Aand, som man siden opdagede hos ham. Dette Særsyn, der allermeest maatte overraske de store Pariser Cirkler, finder man ogsaa omtalt i Memoirer, der skildre en af hiin Tids aandrigste Selskabskredse.

Det var i övrigt ikke for den almindelige Oplysning, at han udelukkende

dannede sig. Allerede tidlig henvendtes hans Aand paa Statsvidenskaberne. I Alt, hvad der angik Handelsvæsen og Finantsbestyrelse, kunde han vanskelig finde nogen erfarne og indsigtfuldere Lærer end sin egen Fader. Som Videnskab gjorde Statshusholdningen ved *Adam Smiths* beröimte Værk et stort og følgerigt Fremskridt, netop i de Aar, da *Schimmelmann* tiltraadte Embedsbanen; saa at ogsaa her Tidsalderen kom hans fremstræbende Aand imöde.

Modnet ved tidlig erhvervede Kundskaber og Verdenserfaring, indtraadte han allerede i Statstjenesten, da han var lidet over 25 Aar gammel, og blev Deputeret i Oeconomie- og Commerce-Collegiet, hvor han ikkun tilbragde faa Aar, för han naaede til den förste Plads. I en kort Række af Aar steg han fra en Ærespost og Udmærkelse til en anden, med en Hastighed, der svarede til hans Talenter. Förend han var 29 Aar, prydedes han med Dannebrogordenens Storkors, og i sit 33ie Aar blev han Geheimeraad. 3 Aar senere (1784) blev han Commerceminister, og

efter adskillige, for os mindre vigtige Forandringer blev han 1788 i sit 41de Aar Finantsminister og Medlem af Statsraadet.

Foruden de udbredte Kundskaber, han medbragde til sine høie Forretninger og uophørligt udvidede, var hans Embedsførelse, ligesom hans øvrige Liv, udmærket ved den Vennesalighed, der udspringer af et ypperligt Hjerte, forenet med en høi Dannelselse. Man saae i hans Omgang med hver Enkelt et Billed af hans Tænkemaade mod hele Menneskeslægten. Hvor lykkelig maatte han da ikke føle sig ved at medarbeide til de Menneskevel befordrende Planer, hvormed vor nuværende Konge, fra det Øieblik af han som Kronprinds indtog sin Plads ved Thronens Side, sysselsatte sig, og medens han ved sin Manddoms herlige Morgenrøde spredte Glands over sin Faders Historie, grundede sig selv et Minde i alle Danske Hjerter.

Ingen Dansk kan være uvidende om, at blandt de mange vigtige og hæderfulde Foretagender, der forskjønne de sidste sexten Aar af vor Historie fra det forrige Aar-

hundrede, fremstraaler i sin höieste Glands
 Böndernes Befrielse fra Stavnsbaandet og
 Negerhandelens Ophævelse. Vi ville ikke
 nægte, at den første af disse Velgjerninger
 maa være os den vigtigste, saavel fordi det
 var vore Landsmænd, den traf, som fordi
 den efter Sagens Natur maatte frembringe,
 og virkelig har frembragt det meest omfat-
 tende Gode; men næst efter denne fortjener
 unægtelig Negerhandelens Ophævelse en
 höi Plads, om ikke ved Storheden af de
 Følger, den allerede har frembragt for Men-
 neskeheden, saa dog ved den rene Men-
 nekjerlighed, hvoraf den udsprang. I at
 virke for Bondefriheden have andre Hæ-
 dersmænd erhvervet sig en større Fortjene-
 ste: *Bernstofferne* ved et indledende Forsög,
Grey Christian Reventlow og *Christian Col-
 biörnsen* ved de omfattende Arbejder, som
 de, opmuntrede af Thronarvingen, med lige
 Indsigt og Fædrelandssind udförte, for at
 en Lovgivning over denne store Sag kunde
 komme til Modenhed. *Schimmelmänn*
 maatte her nöies med den Glæde, han som
 ophöiet Embedsmand kunde nyde, ved at
 deeltage i det ædle Foretagende. I Bestræ-

belserne for Negerne blev han selv en Hoveddrivfjeder. Der er saa ofte bleven talt om Negerhandelens Skjendighed og Menneskelighedens Fordringer paa dens Afskaffelse, og Sandheden har herved saa ofte havt Geniet i sin Tjeneste, at man ikke let vil kunne sige noget Stærkere eller Skjønnerere herom, end hvad der allerede for længe siden er sagt; men saa længe der endnu gives Folk, der ville, om just ei forsvare, saa dog undskyldte den, bør man ikke nævne den uden at bevidne sin Afskye derfor. Hæderligt staaer den sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede, og de allerede henrundne Aar af nærværende, i Sammenligning med alle foregaaende, ved den store Stimmefleerhed, hvormed Menneskehandelen fordømmes, og ved de kjerlige Bestræbelser for Ophævelsen af den Mennesket vanærende Trældom; men vor Old vilde staae beskæmmet for Efterslægten, dersom den standsede i det store, men ikke lette Værk. Med Glæde dvæler enhver Dansk ved Mindet om det Exempel, der i denne Menneskehedssag udgik fra Danmark, og hvori *Schimmelmann*, baade som

Privatmand og som Regjeringens Organ, kraftig virkede. Hans private Stilling, ifølge hvilken han havde en væsentlig Deel af sine Indtægter fra de vidtløftige vestindiske Plantager, der henhøre til det *Schimmelmannske* Huses Familieeiendomme, vilde have afskrækket de Fleste i hans Sted. Det blev almindeligt troet, at Plantagerne ikke kunde bestaae uden Tilførsel af Slaver. At standse Slavehandelen, var da, i de Flestes Øine, at tilintetgjøre Plantageeiernes Velværd, eller dog at sætte den paa Spil for skuffende Theorier; ja det var, at vove baade de Fries og Slavernes Tilværelse. Det gjør den store Plantageeiers dristige Aand og den menneskekjerlige Ministers grundige Indsigt lige megen Ære, at han ikke lod sig afskrække ved den saa modsatte almindelige Mening. Han vovede at raade Slavehandelens Afskaffelse; og let fandt hans Raad Indgang, hvor *Frederik den Menneskekjerlige* stod ved Thronens Side. Slavehandelens Afskaffelse skulde være Forberedelsen til selve Trældommens Afskaffelse i Colonierne, og maatte allerede snart medføre store Forbedringer i Negernes Tilstand. De

maatte inden en ikke alt for langt Tidsløb ophøre at bestaae af vilde, med Vold hidslæbte Africanere, som ene ved Frygt kunde holdes inden Lydighedens Grændser; og i dets Sted maatte de komme til at udgjøre en Stamme af der hjemmевandte eller endog indfødte Mennesker, underviste og tildeels opdragne i Christendommen, og derved skikkede til en bedre Behandling. Og hvor meget var der ikke desuden vundet for Negerens Tilstand derved, at den Herre, der ikke vilde skaane sine Slaver af Menneskelighed, nu opfordredes dertil af Egennyttens. At Slaven fik sund Næring, ikke overanstrengedes ved Arbeide, pleiedes i Sygdomstilfælde, at han opdrog sunde Børn, maatte Herren nu bestræbe sig for, om han end för havde været nok saa ligegyldig; ja han vænnedes maaske endog herved til en Eftertanke, der kunde vække og understøtte bedre Fölelser. Grev *Schimnelmann* gav paa sine udstrakte Plantager selv et Exempel, der kunde före videre. Han lod sig Negerens Forædling være magtpaaliggende. Han lod dem oplyse i Religionens Hovedsandheder; han opmuntrede ordent-

lige Ægteskaber iblandt dem, han sørgede for deres Börns Underviisning. Saaledes sluttede sig hans personlige Ædelsind til den herlige offentlige Foranstaltning, og han erhvervede sig en lige Adkomst til Fortjenestens Hæderskrands, baade som god Borger og som høitbetroet Embedsmand. Ofte gjenlyder i vore Dage Britternes Roes for deres Anstrængelser til Slavehandelens Afskaffelse. Gjerne istemme vi den med. Vi skatte köit de Menneskevenner, der saa ofte, saa uegennyttigt og saa længe forgjeves talte Negernes Sag. Ei heller nægte vi den gavnlige Anvendelse af Magten, hvormed Storbrittanien nu virker mod Slavehandelen; den fortjener Agtelse. Men aldrig ville vi lade os den Adkomst til Hæder beröve, som Danmark har erhvervet sig, ved at gaae foran i denne store Menneskehedssag, for hvilken Regjeringen med saa megen Menneskelighed har virket, Folket med saa megen Varme været begeistret; og stedse vil den Deel, *Schimmelmann* havde i Slavehandelens Afskaffelse, omstraale hans Navn med uforgængelig Glands.

Den samme Aand, der hersker i disse Foranstaltninger, fremlyser ogsaa af mange andre mindre glimrende, men derfor ei altid mindre vigtige blandt *Schimmelmanns* Bestræbelser. Paa sine egne Godser anvendte han den største Omhu for Skolernes Forbedring, og i Følelsen af den store Mangel, man den Tid leed, paa gode Lærere for Almueskolerne, medvirkede han kraftigt til Oprettelsen af det første Skolelærer-seminarium. I en lang Række af Aar vedblev han at være Medlem af Commissionen for Almueskolernes bedre Indretning. Jeg er langt fra den Partiskhed at ville fremstille vor *Schimmelmann* som den, der udelukkende var berettiget til Berømmelse herfor. Ingen vilde føle en større Utilfredshed ved en saa eensidig Roes end den sandhedskjærlige Mand selv. Hvo er overalt uvidende om, at vor hele Kongestamme har ladet Folkets Underviisning være sig et Hovedmaal, og at denne Virksomhed for Folkeoplysningen langt fra at slappes öiensynlig er voxet fra Fader til Søn! Det har allerede længe været vore Konger klart, at de selv aldrig kunde være tryggere end blandt op-

lyste Undersaatter, og at Staten ikke kunde indtage nogen hæderlig Plads i Europa, uden ved sine Medborgeres Indsigt og Character. At Indsigt er Magt, kan intetsteds have været dybere fölt end af den Danske Regjering. Denne store Grundsætning skyldte vi den almene Oplysning, der har udbredt saa mange nyttige Kundskaber ned til de laveste Stænder, og hvoraf Frugten er, at det lille Danmark, i en Afkrog af Europa, staaer paa samme Höide af Dannelse som de störste Riger, og har givet saadanne Bidrag til den Europæiske Dannelse, at det med Ære kan maale sig med enhver Landstrækning af lige Størrelse. Men Hæder være enhver af vore Statsmænd, der kraftigt har bidraget eller i Fremtiden bidrager til denne Danmarks Fremvæxt i aandelig Magt; de skulle i Danmarks Aarbøger nævnes i Forbindelse med de ædle Konger, der under alle Skjebner have næret den rigtige Fölelse om hvad der vedligeholder en Nations Værdighed.

En af vor *Schimmelmanns* Hovedbe-
stræbelser var at befordre allehaande nyt-
tig Kunstflid, hvori vort Land var saa me-
get tilbage, og hvori det endnu ikke har hæ-

vet sig til den Höide, hvortil det, saavel ved tidligere Forberedelser som især ved vor Landsfaders utrættelige Bestræbelser, engang vil hæve sig. Foruden det meget, han udrettede for denne Sag i sin Stilling som Præses i Oeconomie- og Commerce-Collegiet, var den tillige Gjenstand for hans private Bestræbelser. Han besad store Fabrik anlæg, og anvendte meget betydelige Summer paa deres Forbedring. Maaskee saae han herved alt for lidet paa sin egen Fordeel, opoffrede vel mangen Gang alt for meget paa Forsøg, leed sikkert ogsaa Tab ved sin Tillid til andre; men vigtige Exempler blev der dog givet Kunstfliden, og de Exempler paa höihjertet Uegennyttighed, han i disse Forhold gav, kunne aldrig være spildte.

Man forestiller sig let, at en Aand som hans ogsaa maatte aabenbare sig i hans Bestyrelse af Handel og Finantser. En omstændelig Fremstilling heraf vilde føre for vidt; men uden nogle Grundtræk deraf vilde vi ikke have et fuldstændigt Billede af Manden. Neppe havde han tiltraadt Commerce-Ministeriet, förend den saa kaldte store Finantscommission ved hans Indfly-

delse anordnedes. I denne Commission, som virkede i næsten 30 Aar, og hvori han ikke blot førte Forsædet, men var Ophavsmand til de fleste vigtige Forslag, forbandt han sig i sine store Bestræbelser for Fædrelandet med de meest udmærkede Mænd i de forskjellige Departementer. Hvilke alle Danske Hjerter kjere Navne vare ikke deriblandt: *Christian Reventlow, Edvard og Christian Colbiörnsen, Malling, Tönder Lund, Frelsen, Wormskjold, Tetens, Zoëga, Wendt*, Navne, som skulde vedligeholdes i uudsletteligt Minde hos alle Venner af Oplysning og Borgerfrihed. I de mange Anordninger og Indretninger, som han, dels i Forbindelse med disse, dels ene som Minister, bragde i Forslag, viser sig den virksomme, men tillige oplyste og rolige Forbedringsaand, hvorved et Folks Hæder og Lykke befordres. Vi nyde nu Frugterne af disse Forbedringer, men glemme alt for let, hvilken den Tilstand var, hvorfra vi ere befriede, og hvilke Mænd have medarbeidet til at rydde Hindringerne af Veien. Let er det at prise Friheden og at fordømme Misbrug: let, tænker Mængden

sig, at det maa være for Magthaverne, ved et Ord at afskaffe Feil og hævde det Rette; men Faa ere de, som forudsee, hvilke Indgreb i Borgernes Rettigheder, hvilke Forvirringer i det Bestaaende, hvilke Ødelæggelser af redelig erhvervet Velstand, overlode Forbedringsforsög medføre; först, naar Erfaringen har givet sine dyrekjøbte Lærdomme, er Mængden istand til at see, at nogen Feiltagelse maa være skeet, og fordømmer da lige saa beredvilligt de rigtige Grundsætninger for den falske Anvendelses Skyld, som den för dristig krævede de falske Anvendelser for de indlysende Grundsætningers Skyld. Sjelden er overalt Mængdens Mening billig mod Statsmanden. De Velgjerninger, hans Indsigter hjælper at forskaffe Folket, paaskjønnes som oftest kun löselig i deres Nyhed — thi sjældent synes de store eller udstrakte nok — og senere regnes de neppe for andet end Lykkens Gaver, eller för Goder, hvoraf man i umindelige Tider har været i Besiddelse. Hvad Folket lider, tilskriver det derimod alt for gjerne Statsmændenes Misgreb, og da er det ikke saa glemsomt. Det er Hi-

storiens Sag at oprette dette Misforhold. Mængden af Nutidens Danske tænke vel neppe paa, at det er mindre end halvtred-sindstyve Aar siden, da det ikke var tilladt hver Landmand at fede Qvæg til Udførsel, men at dette var en Forrettighed for Hovedgaardseierne, og dog er det sandt, at det ikke var förend 1788, at den afskaffedes. Hvor mange ville vel forestille sig, at der gaves en Tid, hvor de fleste Danske Kjöbstæder ikke havde Tilladelse til at handle med Udlandet! Og dog er det kun lidet over 40 Aar siden denne saa byrdefulde, denne til Overtrædelser saa lökkende Lov afskaffedes. Men af dette Slags Indskrænkninger, Levninger fra fordums Barbarie, trykkedes længe alle Lande, og endnu har intet Land i Europa formaaet at afskaffe dem alle. Hindringerne have været utallige, og ere endnu ikke faa, lærerigt er det derfor, at kaste et Blik paa disse stille Forbedrings Historie. Fra en ældre Tid, da man i alle Lande endnu nærede den Indbildning, at Erhvervsomhedens Bestræbelser ere blinde Væsener, der stedse maae föres i Tvangsloves Ledebaand, trykkedes

Riget af en skadelig Kornlov, der forbød Indførelse af Korn i Danmark og det Søndenfjelds Norge. Denne Lov blev i Aaret 1788 hævet, og den givne Frihed har baa-ret Frugter, der viste, hvor sand den Lære er, at fri Handel er mere værd end de tilsyneladende fordeelagtigste Indskrænkninger. Det Tvangssystem, der i saa lang Tid førte Eneherredømmet i Toldindretningerne, stred overalt mod en rigtigere Indsigt i Statshuusholdningen. En ny Toldanordning bragtes i Forslag fra den store Finantscommission, og mangfoldige skadelige Indskrænkninger forsvandt af vor Lovgivning. Hertil kom en stor Lettelse, som Handelen erholdt derved, at man kunde henlægge Varene ufortoldede paa Oplag, og først svare Tolden deraf, naar de afsattes; og at Transithandelen tilstædedes mod en passende Afgift. Blandt de besynderlige Indretninger, en ældre Tids trange Forestillinger havde levnet os, var ogsaa den, at Bryggernes Antal i Kjöbenhavn var fast, og at desuden ikke ethvert Medlem af Lauget kunde brygge saa meget, han vilde, men hver ikkun frembringe sin bestemte

Mængde. Vore Efterkommere ville behøve Historiens udtrykkelige Vidnedsbyrd for at troe, at en Indretning, der ene synes udtænkt til Bedste for Dorskhed og Uvidenhed, har kunnet vedligeholde sig ind i vort Aarhundrede, og dog var det først ved den store Finantscommissions Bestræbelser og efter dens Forslag, at denne Indretning afskaffedes. Maaske fortjener denne Forbedring især at nævnes, fordi man i dens Historie kan læse Følgerne af al Laugstvangs Afskaffelse: først heftige Klager, tilsyneladende Føringelse i Frembringelsesnes Godhed; men til endeligt Resultat sande og væsentlige Fordele. Den store Ildebrand 1795, der ödelagde, men derfor ogsaa fornyede saa stor en Deel af Kjöbenhavn, maatte medføre mange alvorlige Forlegenheder. Blandt andet var Brandforsikringskassen ikke istand til at udbetale de overordentlige Summer, en saa angribende Ulykke fordrede. Efter den store Finantscommissions Forestilling kom Regeringen den til Hjelp, saa at Staden kunde reise sig af sin Aske. Denne Hensigt lettedes endydermere ved Oprettelsen af Cre-

ditkassen for Kjöbenhavn; og herved foranledigedes atter Oprettelsen af Deposito-kassen og Laaneinstitutet for Hertugdømmene. Den almindelige Forsörgelsesanstalt og de to Tontiner fra 1792 og 1800 skyldte *Schimmelmanns* stedse aarvaagne og virksomme Aand deres Oprindelse.

Hans Indsigter i Finantserne vare dybe og udstrakte. Stiftelsen af den Danske og den Holsteenske Speciesbank vare i höi Grad velgjörende. Den Indretning, at aarlig en vis Sum af den gamle ufunderede Seddelmasse skulde tilintetgjöres, var baade bygget paa rigtige Grundsætninger, og viste sig at svare til sin Hensigt. Heller ikke har man Grund til at tvivle om, at denne Plan jo fuldstændigt vilde have fört til et fast Pengvæsen, dersom ikke de store Verdensbegivenheder havde forvoldet, at den ikke vedholdende blev fulgt. Store Omvæltninger i Handelsverdenen gjorde allerede 1799 noget Brud derpaa, senere forenede sig dermed en Række politiske Storme, der satte hans rige Opfindelsesaand uophörligt i Arbeide med at finde nye Hjelpeskilder, indtil der endelig intet blev tilbage uden Sed-

delmassens overordentlige Formering. Dette Middels Farlighed var ham naturligviis ikke ubekjendt; men der syntes intet mere tilbage. Hvor langt det skulde føre, stod det ikke i Nogens Magt at beregne, dette beroede paa de store Verdensbegivenheders Gang. Saasnart han troede, at nogen Standsning i disses ulykkelige Indflydelse var at haabe, gjorde han Forslag, der kunde give Pengevæsenet ny Fasthed. Rigsbankforordningen, som deraf blev Følgen, er ofte bleven anklaget som Aarsagen til de Forvirringer, der nu sporedes i alle Penge-sager, isteden for at den nödvendig maatte betragtes som Middelet til at raade Bod paa alle de Forvirringer, der vare udsprungne og fremdeles maatte flyde af en lang og for-dærvelig Krigs uovervindelige Indflydelse. Det er ikke første Gang i den politiske Verden, at Folket ikke veed at kjende Lægemedlet fra Sygdommen.

Beundringsværdig er den Arbeidsomhed, *Schimmelmann* bestandig viste. Neppe skulde man troe, at det svage Legeme kunde udholdet de store Anstrængelser, den fyrige Aand krævede af det. Ofte afbrød han

endog sin Sövn, og stod op midt om Natten for at arbeide. Archiverne ere derfor ogsaa fulde af hans Udkast, Forslag og Betænkninger. Disse maae vidne for ham, da saa Mange af dem, som arbeidede med ham, have forladt den jordiske Bane, længe för han. Det var meget at ønske, at et for Offentligheden egnet Udvalg deraf maatte bekjendtgjöres. Dette vilde være ligesaa ærefuldt for *Schimmelmanns* Minde som lærerigt ihenseende til Fædrelandets Forfatning og Historie. Ja jeg vover endog at gribe denne höitidelige Leilighed, for at ytre det Ønske, at flere af vore agtede Statsmænds Betænkninger og Forslag maatte see Lyset. Mangen uretfærdig Glemsel, mangen Miskjendelse vilde derved hæves; thi de Regjerede ere næsten altid mistænksomme mod dem, der deeltage i Statsstyrelsen, og disse vilde som oftest vinde i almeen Agtelse, dersom hine kunde see hvilke Vanskeligheder de havde havt at overvinde, og hvilke Grunde de havde havt til at afvige fra den almindelige Mening. Og hvor er vel den Deeltager i Regjeringen, der vilde nægte, at det jo maatte have en fordeelig

Indflydelse paa hans Udarbeidelser, hvis Tanken om Offentligheden altid foresvævede ham. Hemmelighederens Tidsalder er forbi i Regjeringskunsten som i Kunster og Videnskaber. Det Skjulte indgyder ikke mere Ærbödighed, men den klare Fornuft udöver desto kraftigere sit Herredømme. At skjule den Fornuft, hvorefter man har handlet, er at beröve sig selv sit bedste Skjold.

Aldrig har Grev *Schimmelmans*s Indsigter eller redelige Embedsiver været miskjendt af vor ædle Konge. Da Hans Majestæt fandt for godt, at betroe Finantserne til den Mands Bestyrelse, der, indtil han nylig efter eget Ønske fraraadte, med saa udmærket Held förte den, vedblev *Schimmelmann* dog at nyde den Kongelige allerhöieste Tillid og at være Medlem af Statsraadet, hvortil endnu kom, at han senere sattes i Spidsen for det udenlandske Departement. Hans Bestyrelse af dette vigtige Embede faldt i en Fredens Tid, hvor ingen öiensynlige Farer vare at bestaae, men derfor manglede der ham dog ikke paa Leilighed til at gavne Fædrelandet ved sin Aand

og sine Indsigter. De Handelstractater, som sluttedes med forskjellige Stater i den oplyste Aand, der bygger de sikkreste Fordele paa en aaben og billig Tilstaaelse af gjensidige lige Rettigheder, ere et hæderligt Minde herom.

Grev *Schimmelmänn* var to Gange gift. Ifølge hans hele Tænkemaade maatte hans Valg ledes ved ypperlige Aandsegenskaber. Den første af hans Hustruer var *Emilie Caroline Amalie von Rantzau*, höitaget af alle, som have kjendthende. Tidligt berövedes hun den elskende Mand. *Emilies* Kilde, Vandreren vel bekjendt, er blandt hendes Minder. Hendes Elskværdighed og Dyder, saavel som hendes Mands Kjærlighed have faaet et værdigt poetisk Eftermæle i *Prams* berömte *Emilies* Kilde.

Hans andet Ægteskab var med *Charlotte von Schubarth*, med hvem det blev ham forundt i en lang Række af Aar at vandre Livets Bane. Det er næppe Nogen i denne hædrede Forsamling ubekjendt, hvor meget hun ved sine sjeldne Aandsgaver forskjönnede sin Kreds. Enhver, som har kjendtt denne Kreds, vil have sagt sig selv,

at han sjelden fandt nogen, hvori den gode Tone saa fuldstændig og harmonisk var herskende. Naar Ordene tages i deres rette Betydning, troer jeg ikke, at denne Roes bör agtes ringe. Jeg taler naturligviis ikke om det slebne Væsen, de vel indövede Artighedsformer, der i Almindelighed komme os imöde i alle höiere Selskabskredse. Vi ville ikke nægte disse deres nödvendige Plads i den forfinede Selskabelighed. De skulde være udvortes Tegn paa indvortes Ædelsind og Hjertensgodhed, paa Velvillie og Agtelse mod andre. Men alt for ofte træffe vi hine Tegn adskilte fra det betegnede. Man har lært at spille en Rolle, hvis egentlige Betydning man ikke forstaaer. Lad end saa være, at disse Former dog tvinge mange uskjönne Tilböieligheder og Lidenskaber til at holde sig i Skjul, og derfor give Selskabet en Anstand og Ynde, det ellers vilde savne, saa er det dog vist, at dette smukke Skin let forstyrres, naar det ikke udspringer af indvortes Sjæleadel; ja at det endog nu og da hændes, at en under den fine Tone længe skjult Raahed ved givnen Leilighed bryder frem, og erindrer den

rolige Jagttager om de med megen Kunst afrettede vilde Dyr, der synes saa vel opdragne, indtil et uformodentlig Indtryk bringer dem til at glemme Optugtelsen. Kun som Præg af Aandens skjønne Egenskaber kan den gode Tone erholde sand Fasthed og Harmonie. Paa den anden Side ere disse Egenskaber, endskjönt de udgjøre Væsenet i al god Omgang, dog ikke tilstrækkelige til at frembringe den fuldendte behagelige Samværen, hvorom her tales. Hertil udfordres endnu en lang selskabelig Erfaring og Øvelse, for at undgaae eller bortfjerne tusinde Smaaanstöd og Ubeqvemmeligheder, der i sig selv ere ringe, men dog formindske den rene Livsnydelse. Den, som med disse Egenskaber forener den Rigdom, hvorved Omgivelsen forskjönes, og den Smag, der holder al Overlæsning af fremspringende Pragt langt borte, han kan stifte og vedligeholde en selskabelig Kreds, der lignede *Schimmelmanns* saa harmonisk, skjön og frie, at enhver Mand af Aand, ogsaa uden at være indviet i hine selskabelige Former, der fandt sig vel tilmode, og ikke syntes at være Kredsen

fremmed. *Schimmelmans* Huus var stedse Foreeningspunctet for det aandrigste Selskab. Enhver, som ved Aandsgaver hævede sig over det Hverdags, søgte han at drage ind i sin Kreds. Der gives vistnok Faa af vore Videnskabsmænd eller Digtere eller Kunstnere, der ikke have været indførte deri; og ligeledes traf det sig ikke let, at nogen udmærket Fremmed kom hertil, uden at have gjestet dette høit begavede Huus.

Det hænder sig vel ikke sjeldent, at et Selskab af aandrige Mænd ikke viser sig aandrigt. Mange Ting kunne qvæle Underholdningen. *Schimmelman* forstod den skjønne Kunst, at give Samtalen Liv, snart ved at bringe Gjenstande paa Bane, over hvilke han vidste, at Nogen af de Tilstædeværende formaaede at sige noget Interessant, snart ved de lykkelige Tanker, hvorved han gav Samtalen en ny og mærkelig Vending. Han saae gjerne, at man disputerede, men han udövede en velgjørende Indflydelse paa denne, selskabeligt saa betænkelige, Forhandling. Menings-

strid, ført som den bör, er det selskabelige Livs ædleste Salt; intet kan være mere dannende eller lærerigt. Men Udartningen ligger saa nær. Kun altfor ofte indsnige sig hine uædle Kunstgreeb: Fordreielse af Modpartens Mening, en haardnakket Uvillighed til at antage klare Beviser, en uophörlig Gjentagelse, der trætter alle uden den Utrættelige, der ikke vil give Slip paa sin Mening. Kommer hertil endnu de mange sinaae onskabsfulde Træk, hvorved den gemeneste Mangel af Sandhedskjærlighed ofte aabenbarer sig, saa kan Disputeringen let forvandles til et af de væmmeligste Forstyringsmidler af al dannet Omgang. Den Maade, hvorpaa *Schimmelmann* vidste at lede dette Slags Forhandlinger, ofte kun ved et Spörgsmaal eller en indkastet Bemærkning, sikrede den gode Tone, og endnu oftere lagde vist Nærværelsen af en Tilhörer, hvis rene Sandhedskjærlighed og klare Blik var alle bekjendt, et hemmeligt Baand paa dem, der kunde være tilböielige til at gaae ud-over det Sandes og Skjönnes Grændser; ei at tale om, at saadanne Mennesker, som snarest kunde være

tilböielige til at overskride disse Grændser, af mere end een Grund, ikke let fandt Adgang til hans Kreds.

Den Forkjerlighed, hvormed den aabnedes for de meest udmærkede Mænd, maatte naturligviis give det selskabelige Liv et höit Sving. Her foredrog *Baggesen* i sin skjönne Tid, med den ham egne Skjemt og Munterhed, i den förste Begeistring de Digte, der siden, frem for hans senere, have foreviget sig i alle Danskes Minde. Her hörte man *Oehlenschlägers* *Aladdin*, hans skjönneste Tragoedier og mägtige nordiske Digte, foredragne med den ham egne Kraft og Kunst. Værker, som Nutid og Efterverden ikke ville ophöre at beundre, nöd man her i den höieste Fylde. Her glimrede *Bentzens* Veltalenhed, som desværre næsten intet offentlig Værk har efterladt sig. Her glædede man sig ved *Steffens's* aandrige, improviserede filosofiske Taler, der henrev alle Tilhörerne. Men den Hyl- ding, man bragte Digteren og Taleren, lukkede ikke Øret for *Niebuhrs* indsigtfulde Samtaler, som ingen bedre paaskjönkede

end *Schimmelmann*, eller svækkede den begeistrede Opmærksomhed, hvormed man lyttede til *Fichtes* dybsindige Ord, da han paa sit Besög i Kjöbenhavn inddroges i *Schimmelmanns* Kreds. Ingen Videnskab eller Lærdomsgreen var udelukket fra denne Kreds; thi *Schimmelmann* indsaae klart, at der i enhver af dem er Noget, som den almindelige Dannelse maa tilegne sig. Man tillade mig, at jeg selv optræder som Vidne i denne Sag. Da det er naturligt, haaber jeg, at det vil være overflödigt at anföre noget til enten at forsvare eller besmykke det. Ofte drog *Schimmelmann* Gjenstande af Naturlæren ind i Samtalen, og opfordrede mig til derover at give Oplysninger. Nogle Gange opfordredes jeg endog til at vise Forsög f. Ex. over Klangfigurerne og over Electromagnetismen; og altid var der i hans Maade at opfatte Sagen noget Ualmindeligt, og i hans Spörgsmaal Noget, som henledede til almindelige Overblik.

Jeg behöver vel neppe at tilföie, at *Schimmelmann* i sine Forhold til Videnskabsmændene og videnskabelige Indretninger viste den kraftigste Velvillie. At

være Mand af Aand og Dannelse gjaldt hos ham som anbefaling til et Embede, og han anvendte sin Indflydelse i Overeensstemmelse hermed. Heller ikke lod han det mangle paa Understøttelser af hans egne Midler. Det vilde neppe være passende her at nævne Nulevende; men blandt de Afdøde bør jeg nævne *Baggesen* og *Schiller*, hvem hans fyrstelige Gavnildhed lettede den frie Udøvelse af deres ædle Kunst. Hvad han i *Baggesens* tidlige Aar anvendte paa denne vilde endog ikke syntes for lidet, om det var kommen fra en Konge. Den betydelige aarlige Understøttelse han, i Forbindelse med den ædle Hertug af Augustenborg, tilsikkrede *Schiller* i en Tid, da han var udsat for alvorlige Næringssorger, reddede den ædle Digter fra at spille nogle af sine skjønneste Aar paa Arbejder, der vilde været hans Aand mindre værdige.

I vort Selskab viste *Schimmelmann* stedse den varmeste Iver for Videnskabernes Fremme, og hvor han havde Anledning til at tale, var det altid den ædle, frisindede Mand, vi hørte. Hans talrige Forretninger forhindrede ham fra at berige vore Skrivter med sine Ar-

beidler; men blandt de Udarbeidelser, hvortil disse Forretninger gave ham Anledning fantes der sikkert mange, der vilde indtaget en hæderlig Plads i et Videnskabernes Selskabs Skrifter. Opfyldtes det Ønske, jeg för vovede at fremsætte om deres Bekjendtgjorelse, er der ingen Tvivl om, at jo en ny Hæder vilde lægges til hans Navn.

Dog om end aldrig noget föies til den ædle Henfarnes Minde, staaer det skjönt og elskværdigt for os. Hvo kan glemme den Hjertets Reenhed, han havde vedligeholdt gjennem et med Verdenshandlerne saa sammenslyngget Liv: den Barnlighed og Tiltroe til Menneskene, han aldrig gav Slip paa, uagtet han saa fuld vel kjendte dens Færer: den sjeldne Uegennyttighed, som de store og gjentagne Tab, han havde lidt, ikke formaaede at rokke. Kjerlighed var en Grundbestaendeel af hans Væsen. Den omfattede alle Mennesker, som den maatte hos en Mand, der ifølge sin udvidede Aand ikke kunde andet end være Verdensborger. Men aldrig kan noget skjønnere Exempel end hans vise os, at man kan være sand Verdensborger og dog med den inderligste Var-

me elske sit eget Land. Naturlig var det da, at den Kjerlighed, alle vor Landsfaders betroede Mænd, og ei blot disse men alle Danske, ja ei blot de Danske men Alle, som havde Leilighed til at kjende *Frederik den Sjette*, føle for denne ædle Konge, hos vor *Schimmelmann*, der havde nydthans Fortrolighed og arbeidet med ham i næsten et halvt Aarhundrede, havde naaet en ganske eiendommelig Inderlighed og Dybde, som ofte rørte dem, der i fortrolige Øieblikke bleve Vidner dertil.

Lader os nu dertil mindes, at denne milde, uskyldige, kjerlige Aand var udrustet med en stor Opfatningsevne, en sjelden Skarpsindighed, en levende høist bevægelig Indbildningskraft — at den var uddannet ved de mangfoldigste Studier, ikke mindre end ved en stor Verdenserfaring, beriget ved Adgangen til at iagttage Begivenhedernes hemmelige Drivefjedre, — at endelig alt dette var smykket med den fineste Sands for det Skjønne — og vi have Billedet af den i Sandhed ædle Mand, hvis Minde vi nu med rørt Hjerte overgive Fremtiden.

The first part of the book is devoted to a general
 description of the country and its inhabitants.
 The second part contains a history of the
 country from the earliest times to the present
 day. The third part is a description of the
 principal cities and towns. The fourth part
 is a description of the principal rivers and
 lakes. The fifth part is a description of the
 principal mountains and hills. The sixth part
 is a description of the principal forests and
 woods. The seventh part is a description of
 the principal minerals and metals. The eighth
 part is a description of the principal plants
 and animals. The ninth part is a description
 of the principal customs and manners. The
 tenth part is a description of the principal
 laws and regulations. The eleventh part is
 a description of the principal arts and
 sciences. The twelfth part is a description
 of the principal manufactures and trades.
 The thirteenth part is a description of the
 principal religions and sects. The fourteenth
 part is a description of the principal
 languages and dialects. The fifteenth part
 is a description of the principal coins and
 money. The sixteenth part is a description
 of the principal weights and measures. The
 seventeenth part is a description of the
 principal diseases and disorders. The
 eighteenth part is a description of the
 principal medicines and drugs. The
 nineteenth part is a description of the
 principal instruments and tools. The
 twentieth part is a description of the
 principal machines and engines. The
 twenty-first part is a description of the
 principal ships and vessels. The twenty-
 second part is a description of the
 principal forts and castles. The twenty-
 third part is a description of the
 principal armies and navies. The twenty-
 fourth part is a description of the
 principal battles and sieges. The twenty-
 fifth part is a description of the
 principal treaties and alliances. The
 twenty-sixth part is a description of the
 principal wars and conflicts. The twenty-
 seventh part is a description of the
 principal revolutions and changes. The
 twenty-eighth part is a description of the
 principal discoveries and inventions. The
 twenty-ninth part is a description of the
 principal improvements and progress. The
 thirtieth part is a description of the
 principal prospects and hopes.